

A siménfalvi Székely család.

A XVI-ik század második felében és a XVII-ik első évtizedében az önálló erdélyi fejedelemségnek kiválóbb szereplői közé tartozott siménfalvi Székely Mózes, a ki az akkori zavaros időkben a fejedelmi trónt is elnyerte. Fejedelemsége azonban nagyon rövid ideig tartott s 1603. július 17-én Brassó mellett csatát és életét veszíté.

Ennek a férfiúnak családjáról, származásáról nagyon keveset tud a történelem s a mit eddig tudtunk róla, abban is sok a téves, a helytelen. Ezeket a téves felfogásokat akarom én ez alkalommal helyreigazítani, de hogy ezt tehessem, szükségesnek tartom röviden összefoglalni azt, a mit eddig Székely Mózes családjáról, származásáról tudunk.

Történetírásunkban Székely Mózes származásáról eddig általánosan azon nézet volt elterjedve, a melyet legelőször Szamosközy bocsátott forgalomba, melyet átvett Bethlen Farkas s a mely ma is tartja magát. E szerint Székely Mózes szegényebb sorsú lófő székely családból származott, mely nem nagy falusi birtokán gazdálkodott és mellékesen sóval kereskedett. Ebből az állapotból Székely Mózes emelte ki, a ki magát Kerelő-Szent-Pálnál és Báthori Istvánnak az oroszok ellen vívott harczaiban többször kitüntette, a miért őt Báthori a lófők közül a nemesek sorába emeli, neki czímert adományoz és azonkívül még Siménfalva birtokával jutalmazza meg.¹ Ezzel megegyezik az, a mit Krauss György említ, hogy Székely Mózes alacsony származású volt, fiatal éveiben Báthori Istvánt szolgálta, a ki őt ezért nagy birtokokkal jutalmazta meg.² Mielőtt ezeket az állí-

¹ Szamosközy történeti maradványai III. k. 234. s köv. ll.

² Deutsche Fundgruben I. k. 182. l. (Kiadta gróf Kemény József.)

tásokat tűzetesebb vizsgálat alá vennők, lássuk, hogy mit tudunk még a siménfalvi Székely családról.

Báthori Zsigmond Székely Mózesnek 1583. június 10-én Siménfalván és Lővétén több jobbágytelket adományoz s általa atyjának, nemes János deáknak és testvéröcscseinek, Istvánnak, Jánosnak és Péternek.¹ Ez oklevél után tehát ismerjük atyját és testvéreit. Édes atya János Zsigmond idejében a székely só-kamara ispánja volt. Édes anyja pedig — egy id. Daniel Gábor által összeállított családfa szerint: Dobokai Márta. Neje homoródszentpáli Kornis Farkasnak Anna nevű leánya volt, a kit mint második nejét 1585 és 1591 között vett el; 1591-ben halt meg édes atya.² Gyermekai közül csak egyet ismerünk, Mózeset, a ki 1603-ban apja halála után született Temesváron,³ a hová Basta elől 1602-ben menekülve nejét vitte. Az utószülött Mózesen kívül azonban több gyermekének is kellett lenni, mert nejével és gyermekeivel menekül 1602-ben Temesvárra.⁴ Kornis Anna nem sokkal élte túl férjét, mert még 1603-ban Temesváron pestisben elhalt.⁵ Ifj. Székely Mózes Boescai fejedelemsége alatt került vissza Erdélybe, a hol eleinte nagyanyja, Bethlen Krisztina neveltette, gyámja pedig nagybátyja, Kornis Ferencz volt.⁶ Később pedig maga Bethlen Gábor vette pártfogásába, vérszerinti rokona is lévén, beadta a gyulafejérvári iskolába, majd annak elvégzése után étekgógó-mesterré és Udvarhelyszék főkirálybírájává tette, neki nagy birtokokat adományozott, többek között a fiathfalvi kastélyt, mely Geréb András magtalan halálával szállott a kinstárra.⁷ Bethlen fejedelemsége alatt Erdély leggazdagabb birtokosai közé tartozott, azonban a mikor I. Rákóczi György lett Erdély fejedelme, nemsokára annak megválasztása után — 1633-ban — a portára volt kénytelen

¹ Székely Oklevéltár IV. k. 86. l.

² Történelmi Tár 1880. 616. l.

³ Szamosközy III. 236. l.

⁴ Somogyi Ambrus: Historia rerum Transilvanicarum. Liber IV. 302. l.

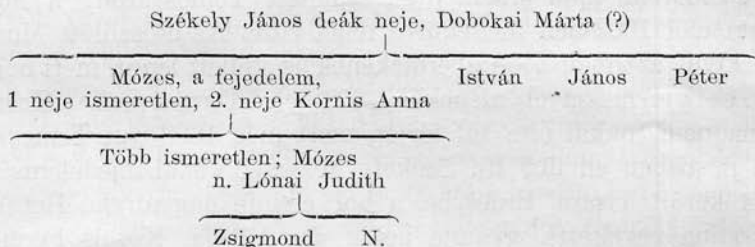
⁵ Szamosközy III. 237. l.

⁶ 1609-ben Alsó-Siménfalva perel bizonyos szántóföldek felett, Székely Mózes gyámjával, Kornis Ferenczcel. Udv. m. ltára.

⁷ Székely Oklevéltár IV. 204. s köv. és 234. s köv. ll.

futni és nem is jött vissza többé Erdélybe. Konstantinápolyban halt el, de a míg élt sok nyugtalan órát szerzett Rákóczinak. Fia volt Zsigmond, a ki apjának török földre menekülése után született, nagy kort ért el, egy ideig a fejedelmi udvarban volt, majd Kemény János vette magához, de tőle elment és a mikor Önéletírását írta, akkor semmit sem tudott róla.¹ Nem tudom ez a fia volt-e ifj. Székely Mózesnek, a ki 1703-ban a siménfalvi birtokot „sollicitálja”,² de alig hiszem, mert akkor már közel hetven évesnek kellett volna lennie.

Nagyjában ennyi, a mit a siménfalvi Székely családról tudunk. Ösmerünk belőle négy nemzedéket és a következő családfát állíthatjuk össze:

Ezekon kívül Udvarhelymegye levéltárában több siménfalvi Székelyre bukkantam, kiket alább fogok felsorolni.

Vizsgáljuk meg most, hogy mind az igaz-e, a mit eddig a siménfalvi Székely családról tudtunk és nézzük meg legelőször, megáll-e az, hogy Székely Mózes lófő-székely családból származott, mely nem volt valami nagy vagyonnal megáldva?

Székely Mózes mindjárt első szereplésénél, mikor még csak 20—21 éves volt, a kerelőszentpáli esatában a fejedelmi testőrök parancsnoka volt,³ a mi azonban nagyon nehezen lehetett volna,

¹ Kemény János. Önéletírása. 239. l.

² Vargyasi id. Daniel Gábor úr szivességéből nálam van másolatban egy: Szalánczi Gáborral való Contractus a siménfalvi jószágról. Siménfalvát a Danielek ekkor zálogban bírták. E contractus 1703-ból való és így kezdődik: „Mivel a mint mostan is hallogatom a jószágot Székely Mózes fia Székely . . . sollicitálja.” A nálam levő másolatban, sajnos, a keresztnév nincsen meg, nem tudom így van-e ez az eredetiben is.

³ Bethlen Farkas: Historia de rebus Transilvanicis. II. 316. l.

ha ő egy ismeretlen, falusi kis birtokán gazdálkodó lófő székely családból származik.

Székely Mózes is ott van azok között az előkelő urak között, kik Báthori Istvánt 1576-ban elkísérték Lengyelországba.¹ Ez is azt mutatja, hogy az ő családja szintén az előkelőbb székely nemes családok közé tartozott és nem volt ismeretlen lófő-székely család.

Székely Mózes Báthori István lengyel királynak az oroszok ellen viselt hadjáratában saját költségén (?) hat lovast tartott és azoknak havonta fejenként 6 frt zsoldot fizetett² tehát egy óra 36 frtot, egy évre pedig 432 frtot. Ez az összeg pedig ma 8—10-szer annyinak, ennél fogva sokkal nagyobb összegnek felel meg, mint a mekkora kiadást egy kisebb lófő-székely birtok megbír. Pedig magából Szamosközyből is az olvasható ki, hogy Székely Mózes Siménfalvát Báthori Istvántól azután nyerte, hogy az orosz háborúból Erdélybe visszatért. Szamosközynek ez az állítása azonban ebben a formában téves, mert Székely Mózes Siménfalván legelőször Báthori Zsigmondtól nyer hat jobbágytelket 1583. június 10-én, majd ugyanaz év november 7-én egy fejedelmi részjóságot ugyancsak Siménfalván, cserébe Csik-Szent-Imrén pénzen vett részjóságáért.³ Azonban ezekből is kitűnik az, hogy Székely Mózes nagy birtokait adományok útján csak később nyerte s így a hat lovast az atyai birtokból kellett, hogy fölszerelje, pedig ekkor élt még az atya és éltek testvérei.

Itt mindjárt megfelelhetünk arra a kérdésre is, hogy az ősi birtok Siménfalván volt-e, vagy sem?

Erre nézve határozott feleletet nem adhatunk, de nehezen lehetséges, legalább semmi adatunk sincsen rá. Sokkal valószínűbb, hogy Székely Mózes édes apja, Literati János, egy azzal a Literati Jánossal, kit 1576-ban az 50 dénáros adó összeírásakor Udvarhelyszéken Szent-Miklóson 5 fl. 50 dénár adóval róttak meg.⁴ Báthori Kristóf 1577-ben meghagyja udvarhelyi

¹ Ugyanaz. 425. l.

² Veress Endre: Lengyelországi adalékok hazánk s főleg Erdély XVI—XVIII. századi történetéhez. 34. l.

³ Székely Oklevéltár. IV. 88. l.

⁴ Székely Oklevéltár. IV. 39. l.

idősb Literati Jánosnak és társainak, hogy Szenttamási Lázár Farkast a neki adományozott birtokba iktassa be.¹ Mivel Székely Mózesnek volt egy János testvére, itt valószínűleg az apjáról van szó, a kinek Szent-Miklóson volt birtoka. A siménfalvi előnév nem bizonyíték, mert Székely Mózes ezt az előnevet csak azután kezdi használni, hogy ott birtokokat nyer. Ifj. Székely Mózeset is nevezték fiathfalvinak, pedig ő is a fiathfalvi kastélyt csak 1628-ban nyerte Bethlen Gábortól. Hogy Székely-Udvarhelyen volt egy házok, azt tudjuk, maga is ott született.² Székely Mózes különben birtokszerző ember volt, és azokon kívül, melyekkel a fejedelmi kegy szolgálatait megjutalmazta, sokakat összevásárolt Kede, Oroszhegy és más udvarhelyszéki falvakban.³

Az eddig előadottak kétségessé teszik azt az állítást, hogy Székely Mózes kisbirtokú családból származott volna. Lássuk mennyiben áll meg a lófő-családból való származás.

Székely Mózesnek az édes apja, János deák János Zsigmond idejében a székely só-kamara ispánja volt.⁴ E hivatal pedig az ország főbb hivatalai közé tartozott, melynek viselői rendszerint főnemesi családok sarjadékai voltak.⁵ Ez tehát megingatja a lófő-családból való származást, de még nem teszi kétségessé.

Báthori Zsigmond 1583. június 10-én Székely Mózesnek és általa atyjának, nemes János deáknak és testvéreinek Istvánnak, Jánosnak és Péternek adományoz Siménfalván és Lövétén jobbágytelkeket. Ez oklevél szerint tehát János deák is nemes volt, és nem lófő. Azonban mondhatjuk azt, hogy mikor Báthori István Székely Mózeset a lófők közül a nemesek rendjébe emelte, akkor oda emelte atyját és tesvéreit is. Mielőtt tovább mennénk, szükségesnek tartjuk megemlíteni azt az álta-

¹ Székely Oklevéltár V. 106—107. l.

² Szamosközy III. 234. l.

³ Ezeket a birtokokat azonban a szomszédok, rokonok halála után elfoglalták és később fia perelte vissza. Az erre vonatkozó okmányok Udvarhely megye levéltárában.

⁴ Erd. Orsz. Emlékek. II. 344. l.

⁵ 1574. Szentpáli Kornis Mihály, 1579. Váradi Pál, 1614. Konecz Bol-dizsár.

lánosan ismert dolgot, hogy a székelyek 1562-ig mind nemesek voltak, csupán birtokaik nagysága szerint különböztettek meg köztök három osztályt 1. főnemesek (primores), 2. lófők (primipili) és 3. gyalogosok (pedes pixidarii v. peditati). Egy rendből a másikba azonban a vagyoni viszonyok változásával át lehetett lépni, a nélkül, hogy arra fejedelmi engedélyre lett volna szükség. Nemes névvel azonban csak a primorokat jelölték.¹ Mikor azonban 1562-ben János Zsigmond legyőzte a székelyeket, a régi székely jogviszonyok sok tekintetben megváltoztak. János Zsigmond a közszékelyek közül sokakat jobbágyokká tett és ezután egyik rendből a másikba csak a fejedelmi kegy által lehetett bejutni.

A három rendet azonban címzések által is megkülönböztették. Székely János deákot János Zsigmond egy hozzá intézett levelében „egregio Joanni Literati“ címézi. Már pedig ezzel a címzéssel lófő-székelyt nem szoktak címézni, mert azoknak a címök agilis (egregius agilis, nobilis agilis) volt.²

Én úgy hiszem, hogy ez utóbbi dönti meg azt, hogy Székely Mózes apja lófő-székely volt és csak Báthori István emelte volna őt fia érdemeiért a nemesek sorába.

Az előadottak alapján kimondhatjuk azt, hogy Székely Mózes nem egy kisbirtokú, ismeretlen lófő-székely családból származott, hanem vagyonosabb székely primor családból.

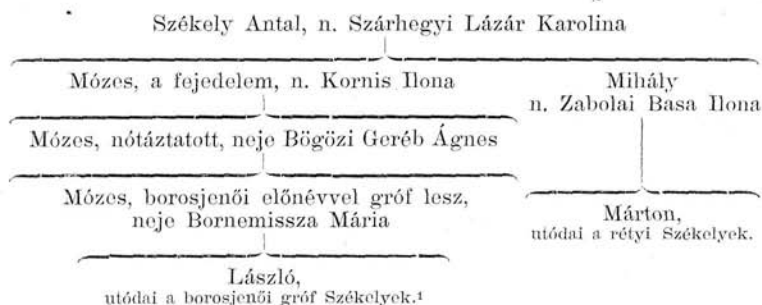
Ez állításnak megerősítésére szolgál az is, hogy Székely Mózes 1575-ben nem Békes, hanem Báthori mellett harezol.

¹ Szádeczky L.: A székelyek tört. intézményei. Erdélyi Múzeum. 1902. 318. l.

² Nehány példa: Egregiis Joanni Syger provisorii ac Francisci Nagy castellano arcis Udvarhely. Székely Okievéltár IV. 23. l.; Egregii Johannis Cheffey capitanei arcis nostrae Varhegy et Judicis Regii Sedium Siculicalium Sepsi, Kezdi et Orbai, 59. l.; Egregio Petro Székely de dicta Siményfalva. 133. l.; Egregiis et nobilibus Michaeli et Francisco Nemes de Hydvég stb. . . . agilius Gasparis, Valentini, Andreas et Cozmae Illyéssy de Bewlewn. V. k. 60. l. Egregiis et agilibus Benedicto Kun de Kal, Joanni Bornemissza de Ernye stb. Alább egregii Pauli Nyutodi de Andrásfalva . . . providus et agilis Blasius Kerey 98—99 l. Báthori Zs. 1594. Lázár Farkasnak Bőre Mátyás nevű jobbágyát lófőségre emeli, Czimök: egregiü Wolffgangi Lázár de Szent-Tamás . . . nobilis agilis Matthaei Bőre. 155. l. Primipilatus nobilis agilis Alexandri Siko de Nagy-Bölön. 166. l. És számtalan helyen egregiis nobilibus et agilibus v. egregiorum nobilium et agilium.

Ismeretes dolog, hogy a székely főurak a többi székelyeket jobbágyaikká akarták tenni, a miért a három osztály között nagy volt az ellenségeskedés. 1562-ben az urak győztek, de jól tudták, hogy a legyőzöttekkel még meg kell mérkőzniök, a mint az nemsokára be is következett, mikor Báthori és Békés versenyeztek a fejedelemségért. A székelyek közül a primorok legnagyobbbrészt Báthori mellett harezoltak — köztök Székely Mózes — míg a székelység többi része Békés táborába ment.

Most próbáljuk meg közelebbről meghatározni azt a primor családot, melyből Székely Mózes származott. A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumban őriznek egy családfát, melynek czíme a következő: A Medgyesfalvi, Csik-szent-Imrei, Pákéi, jelenleg Rétyi főnemes (primor) Székely (Zekelj) család leszármazási (genealogiai) táblázata 1512-től kezdve mostanig. Kezdeté pedig a következő:

E családfa szerint tehát a rétyi és siménfalvi Székelyek egy őstől — Székely Antaltól — származtak, a siménfalvi Székelyeknek egyenes leszármazói volnának a borosjenői gróf Székelyek. Mindenekelőtt állapítsuk meg, hogy mi a téves, s azt válaszszuk el az igaztól.

Helytelen azon állítás, hogy Székely Mózes apja Antal volt; nejét Kornis Annának és nem Ilonának nevezték. Neki nem volt Mihály nevű testvére, hanem István, János és Péter. Ezt a Mihályt különben az összeállító azonosítja kövendi Székely Mihály szatmári kapitánnyal, a ki Rudolfnak Ungnád Dáviddal

¹ E táblázat hiteles másolatát Pálmay József úr volt szives velem közölni.

együtt Mihály vajdához küldött követe volt, ez is tévedés, mert ez a Székely Mihály a kövendi Székely családból származott.¹ Ifj. Székely Mózesnek fiát Zsigmondnak hívták és nem Mózesnek. A borosjenői Székelyekről alább lesz szó.

Ennyi tévedés daczára mégis azt hisszük, hogy a családfa összeállítónak abban igaza van, hogy a rétyi és a siménfalvi Székelyek egy őstől származtak, csak a részletekben tévedett. A családfa 1512-ben kezdődik, a mikor is az annak élén álló Székely Antalt legalább is 25—30 éves férfiúnak kell vennünk. Azonban eszerint ő 1554 körül, a mikor Székely Mózes született, 70 év körüli embernek kellett volna lennie, tehát ekkor nem lehetett Székely Mózes a fia, hanem lehetett az unokája. Valószínűnek tartjuk azt, hogy az összeállító egy nemzedéket kifeledett és a nagyapa után mindjárt az unokákat írta be a genealogiai táblázatba.

Ezen feltevésünk erősítésére a következő bizonyítékokat hozhatjuk fel.

Báthori Zsigmond 1583. november 7-én Székely Mózesnek csikszentimrei részjószáját cseréli el a siménfalvi fejedelmi részjószággal. A családfa csikszentimrei Székelyekről beszél. Valószínű tehát, hogy Székely Mózes Csik-Szent-Imrén valami rokonától vásárolt jószágot, máskülönben miért ment volna Udvarhelyszékről Csikszékbe birtokot venni, ha semmi érdek sem fűzte volna oda.

Bethlen Gábor többször állítja, hogy azért gondoskodott anyyira ifj. Székely Mózesről, mert az neki anyai ágon vérszerinti rokona.² Régebben ezt a rokonságot Bethlen Krisztinára — anyai nagyanyjára vezették vissza. Mi azonban úgy hisszük, hogy azt másutt, közelebbről kell keresnünk. Bethlen Krisztina a bethleni Bethlenek, Bethlen Gábor pedig az iktáriak közül való volt, a két ág pedig sokkal régebben, még a XIII. században elvált, hogy Bethlen Gábor vérrokonának mondhatta volna

¹ Nagy Iván: Magyarország családai. 10. k. 561. l.

² Mikor 1620-ban birtokokat adományoz neki, így nyilatkozik: „Cum et alias diffiteri nolumus, per lineam maternam sangvinis etiam necessitudine nos in ipsius curam commiserationemque moveri stb. Székely Okl. IV. 205. l., 1628-ban pedig: nobis sangvine etiam non alienum. 235. l.

Bethlen Krisztina unokáját. Nem is ezen, hanem a Bethlen Gábor anyja révén voltak vérrokonok. Tudjuk, hogy Bethlen Gábor édes anyja szárhegyi Lázár Druziánna volt, a családfa élén álló Székely Antalnak pedig szárhegyi Lázár Karolina volt a neje. Mi tehát azt hisszük, hogy Bethlen Gábor inkább ezen az alapon nevezte ifj. Székely Mózeset vérrokonának, mint Bethlen Krisztina révén.¹

Hátra van még a borosjenői gróf Székelyeknek ebből a családból való származása. Ezt azonban most még igazolni nem lehet. Tudjuk azt, hogy a grófságot Székely László postamesternek fia, Mózes kapta testvéreivel együtt 1700-ban I. Lipóttól.² Azonban, hogy a borosjenői gróf Székelyek és a rétyi Székelyek között megvolt a rokonság, mutatja a két család címere között levő nagy hasonlóság.³

Végül még felsoroljuk azokat a siménfalvi Székelyeket, melyekről Udvarhelymegye levéltárában levő oklevelek megemlékeznek, megállapítva — mennyire lehetséges — a rokonságot.

1597-ben halt meg Lőrincz deák, a ki a legnagyobb valószínűség szerint testvére volt Székely Mózes apjának, János deáknak.

1608-ban egy tanúvallatásnál említetik siménfalvi nemes Székely Miklósné.

1628-ban egy tanúvallatásnál szerepel Székely János, a ki szintén rokona volt, mert a tanúk közül az első azt vallja: „Zekelj János anyjától hallottam, hogy monta, hogy Zekelj Jánosra bizta Zekelj Moyses az buzáját hogy elcséplesse Semiénfalván s Segesvárra hordassa, mikor Zekelj Moyses az török földre ment volt“; a negyedik tanú szerint pedig „Zekelj Moyses jovaiban sok egymás maradott, Zekelj János abból vevé elé magát.“ Ez a János úgy hisszük, hogy Székely Mózes vala-

¹ Ha igaz, a mit többen állítanak, hogy Székely Mózes nejének, Kornis Annának anyja Petky Kata volt, akkor ez úton még kevésbbé nevezhette vérrokonának Bethlen Székelyt.

² Nagy Iván: Magyarország családai 10. k. 564. l.

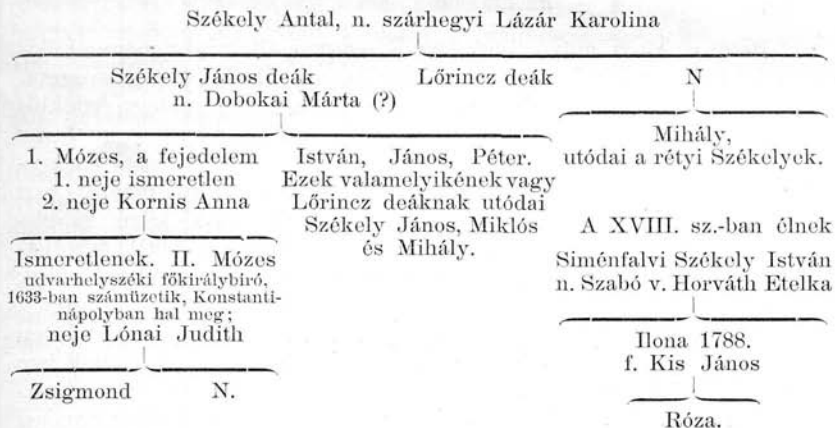
³ Mindkét címerben ott találjuk a növekvő oroszlánt, de míg a borosjenői Székely család címérében az oroszlán keresztet, addig a rétyi Székelyékében kardot tart.

melyik testvérének, talán épen Jánosnak volt a fia, vagy lehetett a Lőrincz deáké is.

Egy 1648-ik összeírásban előfordúl siménfalvi nemes Székely Mihály.

Egy 1712-iki regestrumban pedig: Semjénfalva: Comes Joannes Székely.

Végére érve dolgozatunknak, azt a következőkben foglalhatjuk össze: Székely Mózes nem lófő-székely, hanem primor családból származott és a rétyi és siménfalvi Székelyeknek a legnagyobb valószínűség szerint Székely Antal volt az ősük. A családfát pedig így állíthatjuk össze:

DR. VASS MIKLÓS.